

Jan Chłosta

Towarzystwo Naukowe im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Polska
janchlosta1@wp.pl • <https://orcid.org/0000-0001-7099-3421>

Rafał Bętkowski, *Dawny Biskupiec w stu ilustrowanych opowieściach*, Oficyna Retman, Dąbrówno 2025, ss. 112, format 28 cm × 20 cm

Rafał Bętkowski, *Dawny Biskupiec w stu ilustrowanych opowieściach* [*The Old Bishop in One Hundred Illustrated Stories*], Oficyna Retman, Dąbrówno 2025, p. 112, format 28 cm × 20 cm

Rafał Bętkowski, *Dawny Biskupiec w stu ilustrowanych opowieściach* [*Der alte Bischofsburg in hundert illustrierten Geschichten*], Oficyna Retman, Dąbrówno 2025, S. 112, Format 28 cm × 20 cm

Chociaż Rafał Bętkowski urodził się w Piszcu, to 16 lat spędził w Biskupcu Reszelskim i temu miastu poświęcił swoją ostatnio wydaną książkę. Zawartość i oprawa publikacji prezentują się bardzo efektownie. Zebranie materiałów do niej wymagało od autora wiele czasu i wysiłku. Samo dotarcie do stu różnych fotografii, pocztówek i kart widokowych jednego miasta – w tym przypadku Biskupca Reszelskiego – było procesem bardzo pracochłonnym. Zaprezentowany materiał ilustracyjny w większości pochodzi z drugiej połowy XIX i początku XX wieku. Umieszczono również dwie fotografie, które zostały wykonane tuż po zakończeniu II wojny światowej i są autorstwa Zygmunta Drzewieckiego¹ i Felicjana Piotrowskiego². Można sobie tylko wyobrazić, na podstawie tych dwóch obrazów jaka

¹ Z. Drzewiecki, *Fotografia Zygmunta Drzewieckiego z 1946 roku*, w: R. Bętkowski, *Dawny Biskupiec w stu ilustrowanych opowieściach*, Dąbrówno 2025, s. 105.

² F. Piotrowski, *Dawny Rynek w latach 1947–1949*, w: *ibidem*, s. 106.

była skala zniszczeń w Biskupcu po jego zajęciu przez Armię Czerwoną w styczniu 1945 roku. Każda pocztówka opatrzona została wskazaniem źródła pochodzenia, co również wymagało wielu starań i zabiegów. Eksponowane fotografie pochodzą z olsztyńskich i berlińskich instytucji – Archiwum Państwowego, Archiwum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie, Instytutu Północnego im. Wojciecha Kętrzyńskiego, Muzeum Warmii i Mazur, Evangelisches Zentralarchiv w Berlinie, Geheimes Staatsarchiv Preußischer Kulturbesitz, Staatsbibliothek Berlin. Podkreślenia wymaga również nadzwyczajna jakość zaprezentowanych w książce fotografii, co trzeba przypisać Oficynie Wydawniczej „Retman” z Dąbrówna. Ważne w tym kontekście było również komunikatywne opisanie zamieszczonych fotografii. Rafał Bętkowski podkreślił w tych opisach zmiany ludnościowe zachodzące w mieście. W końcu XIX i na początku XX wieku w miejsce Polaków i katolików, pojawili się mieszkańcy narodowości niemieckiej wyznania ewangelickiego. Rafał Bętkowski podaje, że obok ewangelików w Biskupcu mieszkała również społeczność żydowska. Autor książki płynnie opisuje historię miasta, którą opowiada poprzez analizę architektury. Skupia się na budynkach i ich właścicielach przy okazji wymieniając ich profesje bądź funkcje, które pełnili w mieście. Wymienia znamienitych mieszkańców Biskupca jak: Isidora Gottschalka- radcy handlowego, radcy miejskiego i posiadacza browaru Daum³, Karla Huga Klefeldta- burmistrza miasta w latach 1874-1910⁴, Moritza Frankensteina- posiadacza kamienicy i sklepu z konfekcją, Baera Rosenberga- właściciela ekskluzywnego hotelu o nazwie Hotel de Warschau⁵ i innych. Autor nie pominął Polaków związanych z miastem, a więc ostatniego polskiego burmistrza Biskupca Sebastiana Szafrńskiego, zarządzającego miastem w latach 1764-1772 oraz działacza narodowego Augusta Bykowskiego (1884-1970), urodzonego w Zabrodziu, wsi pod Biskupcem, w której Polacy uzyskali większość w głosowaniu plebiscytowym 11 lipca 1920 roku. Był on również w latach międzywojnia związany z ruchem polskim. W 1918 roku pełnił funkcję prezesa Polskiej Rady Ludowej na powiat reszelski, prowadził też bibliotekę Towarzystwa Czytelni Ludowej. Jak wiadomo w sierpniu 1941 roku władze hitlerowskie przejęły nieruchomości Bykowskiego i polskiego Warmiaka osadzili w obozie koncentracyjnym Auschwitz⁶. Wspomniał też Tadeusza Stefana Żuralskiego, syna biskupieckiego lekarza, który po studiach w Rostocku, Królewcu, Berlinie i Poznaniu również został lekarzem. Ogłosił on wiele prac naukowych z zakresu chorób kobiecych. Jako oficer Wojska Polskiego brał udział w kampanii wrześniowej. Został zamordowany przez sowietów w Katyniu⁷.

³ Ibidem, s. 28.

⁴ Ibidem, s. 15.

⁵ Ibidem, s. 17.

⁶ T. Oracki, *Słownik biograficzny Warmii, Mazur i Powiśla XIX i XX wieku (do 1945 roku)*, Olsztyn 2023, s. 114–115.

⁷ Ibidem, s. 646.

R. Bętkowski podnosi także kwestie związane ze zniszczeniami i klęskami żywiołowymi na przestrzeni wieków w Biskupcu. I tak mowa jest na przykład o pożarze, który miał miejsce 13 kwietnia 1824 roku. Podczas tego dramatycznego wydarzenia „spłonęło 27 domów wraz z 12 stajniami i gorzelnią. Ogień pochłonął miejski browar i remizę strażacką”⁸. Ucierpiały również stragany, które mieściły się na Rynku. W ich miejsce powstały nowe punkty handlowe⁹.

W książce wskazano na najstarsze budowle Biskupca takie jak kościół pod wezwaniem św. Jan Ewangelisty (zniszczony w czasie ostatniej wojny i odrestaurowany w 1950 roku), pierwszy urząd pocztowy (powstał w 1776 roku) czy przedszkole i szkołę nr 1 (do której uczęszczał autor omawianej publikacji). Przywołał on także niektóre wydarzenia z historii Biskupca takie jak to z 13 kwietnia 1920 roku, gdy w mieście, Polacy pragnęli urządzić przedstawienie Tomasza Działosza z inscenizacją *Obrona Częstochowy*, a Niemcy temu w brutalny sposób przeszkodzili. Pobili aktorów i zniszczyli samochody, którymi przyjechali do Biskupca. Sytuację uspokoił dopiero wezwani z Olsztyna żołnierze angielscy. Niemcom nie udało się aresztować prezesa Warmińskiego Komitetu Plebiscytowego ks. Antoniego Ludwiczaka, który miał wygłosić przemówienie przed spektaklem teatralnym. W innym miejscu autor książki zaznaczył, że u Carla Gawlicka, właściciela sklepu z artykułami kolonialnymi w mieście, w okresie międzywojennym zatrudniano subiektów posługujących się językiem polskim.

W końcowej części Autor przedstawił sytuację w Biskupcu tuż przed zakończeniem II wojny światowej. Podkreślał, że 18.01.1945 roku podjęto próbę obrony miasta przed wkroczeniem Armii Czerwonej. Było już za późno i sekwencja wydarzeń była dokładnie taka sama jak na przykład w Olsztynie, kiedy to 21.01.1945 roku Armia Czerwona zajęła miasto¹⁰. By zobrazować skalę zniszczeń Autor pokazał dwa zdjęcia Biskupca z roku 1946 i 1947. Czytelnik na tej podstawie może wyobrazić sobie, jak wyglądało miasto po niszczyielskiej działalności Armii Czerwonej.

Należy jeszcze dodać kilka zdań o treściach zawartych w tym szczególnym wydawnictwie. R. Bętkowski opisał w książce obiekty wyróżniające Biskupiec Reszelski. Ich historyczne usytuowanie w mieście jak: fabryka pieców Ottona Passarge’a, rzeźnia miejska, obiekty garnizonu wojskowego, gmach Sądu Rejonowego. Autor wskazał na zniszczenia dokonane w styczniu 1945 roku w mieście przez żołnierzy sowieckich, w wyniku których jedna trzecia zabudowy została obrócona w ruinę. Książka została wzbogacona ponadto o indeksy ulic i nazw lokalnych oraz ilustracje uzupełniające.

⁸ R. Bętkowski, op. cit., s. 12.

⁹ Ibidem, s. 12.

¹⁰ Piechocki S., *Olsztyn styczeń 1945: portret miasta*, Olsztyn 2000.